

Emil Nowakowski

Analiza i ocena osiągnięć gospodarczych Polski w latach 1989–2015

Streszczenie: W artykule przedstawiono krótki zarys bilansu efektów transformacji gospodarczej w Polsce w okresie ostatnich 25 lat. Tekst składa się z trzech części. Pierwsza to krótki opis okoliczności powstania ustawodawstwa stanowiącego fundament budowy gospodarki kapitalistycznej w Polsce. W części drugiej autor przedstawia wskaźniki makroekonomiczne Polski na tle wybranych krajów. Trzecia część to przedstawienie danych na temat wpływu ekonomicznego rozwoju Polski na poziom życia jej mieszkańców. Na podstawie niniejszej analizy sformułowano wnioski. Dotyczą one tempa wzrostu gospodarczego Polski na tle innych krajów postsocjalistycznych oraz materialnej sytuacji ludności Polski.

Słowa kluczowe: transformacja, prywatyzacja, bezrobocie, dług publiczny, wynagrodzenia, gospodarka.

W niniejszym artykule podjęto próbę opisu i analizy procesu przemian gospodarczych w Polsce w minionym 25-leciu. Służyć ma to realizacji celu, jakim jest dokonanie oceny osiągnięć gospodarczych III RP. Proces ekonomicznej transformacji od modelu gospodarki typu socjalistycznego do gospodarki wolnorynkowej łączony jest w Polsce w głównej mierze z postacią Leszka Balcerowicza, ministra finansów oraz wicepremiera w rządzie Tadeusza Mazowieckiego. Leszek Balcerowicz jest autorem pakietu dziesięciu ustaw, których wdrożenie na przełomie 1989–1990 r. stanowiło fundament budowy

gospodarki kapitalistycznej. Genezy procesu transformacji możemy jednak doszukiwać się nieco wcześniej, w roku 1988. Wówczas to rząd Mieczysława Rakowskiego uchwalił trzy ustawy, w istocie rzeczy sprzeczne z ideą budowy socjalizmu, zrównujące bowiem prawa przedsiębiorstw państwowych, spółdzielczych i prywatnych. Najważniejszą z nich była ustawa o działalności gospodarczej¹, zwana także „ustawą Wilczka”, od nazwiska jej twórcy – Mieczysława Wilczka, ministra gospodarki w rządzie premiera M. Rakowskiego. Ustawa obowiązywała przez siedem lat i wedle opinii ekspertów Centrum Adama Smitha dzięki niej powstało w Polsce aż 6 mln miejsc pracy². Miało to szczególne znaczenie, zwłaszcza w sytuacji załamania się rynków państw RWPG na początku lat 90. XX w. Na rynki krajów bloku sowieckiego w 1989 r. trafiało 44% polskiego eksportu. W głównej mierze produkty z Polski wysyłano do ZSRR. W roku 1985 – 34,4% naszego eksportu trafiało do Związku Radzieckiego, zaś w 1990 r. już tylko 19,8%³. Dla porównania udział produktów eksportowanych z Polski do Rosji w 2014 r. wynosił już tylko 4,4%⁴.

Problemy ekonomiczne ZSRR, ze względu na powiązania handlowe, odbiły się negatywnie na kondycji gospodarczej krajów Europy Środkowej i Wschodniej. Szacuje się, że załamanie polskiego eksportu do ZSRR w 1991 r. spowodowało obniżenie polskiego PKB o 3,5–5%. W jeszcze gorszej sytuacji były kraje mniejsze od Polski, dla których ZSRR w owym czasie był ważniejszym partnerem w handlu zagranicznym niż dla Polski. Niewypłacalność sowieckiego państwa miała kosztować Węgry spadek 6–9% PKB, Rumunię 10%, zaś Bułgarię 16–21%⁵.

¹ Ustawa o działalności gospodarczej z dnia 23 grudnia 1988 r., Dz. U. 1988, nr 41, poz. 324.

² *Sadowski: Wprowadźmy ustawę Wilczka*, „Wprost”, 29 grudnia 2008, (online), <http://www.wprost.pl/ar/148698/Sadowski-wprowadzmy-ustawe-Wilczka/>, 31.11.2015.

³ *Rocznik Statystyczny 1991*, GUS, Warszawa 1991, s. 568.

⁴ Countryeconomy.com (online), <http://countryeconomy.com/trade/exports/poland>, 27.12.2015.

⁵ L. Balcerowicz, *Socjalizm, kapitalizm, transformacja – szkice z przełomu epok*, Warszawa 1997, s. 357–367.

Ustawa o działalności gospodarczej autorstwa M. Wilczka uchwalona została 23 grudnia 1988 r. Na mocy tejże ustawy założenie firmy było wyjątkowo łatwe. Ograniczało się do zgłoszenia podjęcia działalności gospodarczej przez osobę fizyczną w urzędzie gminy. Szczególne znaczenie miał artykuł 4 ustawy. Wprowadzał on zasadę, że co nie jest zabronione, jest dozwolone. W artykule 11 ustawy wymieniono zaledwie 11 przedsięwzięć gospodarczych, których podjęcie wymagało uzyskania koncesji⁶. W styczniu 1989 r. powołano bank centralny oraz dziewięć banków komercyjnych⁷, uchwalono też Ustawę o podatku dochodowym od osób prawnych⁸, wprowadzającą po raz pierwszy w Polsce stawkę CIT dla przedsiębiorstw. Jak miało się wkrótce okazać, negatywne skutki przyniosło powołanie ustawą z dnia 15 lutego 1989 r. Funduszu Obsługi Zadłużenia Zagranicznego. Oficjalnie celem działalności FOZZ było regulowanie zobowiązań finansowych PRL wobec jej zagranicznych wierzycieli. Problemy finansowe Polski Ludowej były konsekwencją polityki gospodarczej prowadzonej przez ekipę Edwarda Gierka i Wojciecha Jaruzelskiego w latach 70. i 80. XX w.

Poziom polskiego zadłużenia w stosunku do PKB wynosił w 1970 r. 4%, w 1980 r. 42 %, zaś w 1990 r. już 72%. Obsługa zobowiązań finansowych wynikających z tytułu obsługi długu możliwa była dzięki uzyskiwanym z eksportu dewizom. Tymczasem, o ile w 1970 r. stosunek rocznego eksportu do wysokości zagranicznego długu wynosił 31,5%, o tyle w 1980 r. 141,7%. W tym momencie Polska znalazła się na granicy bankructwa. W 1990 r. stosunek

⁶ Do przedsięwzięć gospodarczych wymagających uzyskania koncesji zaliczono: produkcję broni oraz handel bronią, działalność detektywistyczną, ochronę osób, wydobywanie kopalni, produkcję spirytusu, prowadzenie aptek, produkcję leków, wytwarzanie wyrobów tytoniowych, transport morski i lotniczy, obrót przedwojennymi dobrami kultury, przetwórstwo oraz obracanie kamieniami i metalami szlachetnymi.

⁷ Ustawa – Prawo bankowe z dnia 31 stycznia 1989 r., Dz. U. 1989, nr 4, poz. 21, 22.

⁸ Ustawa o podatku dochodowym od osób prawnych z dnia 31 stycznia 1989 r. Dz. U. 1989, nr 3, poz. 12.

eksportu do poziomu zadłużenia wynosił już 322,4%⁹. Problem ze spłatą finansowych zobowiązań zagranicznych pogłębiał wzrost stóp procentowych kredytów zaciągniętych przez rządy PRL. Według Grzegorza Wójtowicza średnioroczna stopa odsetek polskiego zadłużenia zagranicznego wynosiła w latach 1971–1975 6,5%, w latach 1976–1980 8,7%, w latach 1981–1985 11,1%, a w latach 1986–1989 8,%¹⁰. W 1989 r. spłata samych tylko odsetek, nie licząc rat kredytowych rzędu 3 mld \$, miała kosztować Polskę ok. 3,5 mld \$. Tymczasem Polska w 1989 r. swoim wierzycielom zapłaciła tylko 1,075 mld \$ odsetek i 497 mln \$ tytułem spłaty rat kredytowych¹¹. W tej sytuacji władze PRL, które zdawały sobie sprawę z tego, że jest rzeczą niemożliwą w istniejących uwarunkowaniach spłacenie zagranicznych zobowiązań finansowych, postanowiły wykorzystać FOZZ do nielegalnego w świetle prawa międzynarodowego skupowania polskiego długu na rynkach wtórnych za niewielki procent jego wartości¹² ze środków FOZZ. Skupowaniem długu miały zająć się fikcyjne spółki zakładane przez polski wywiad wojskowy na Zachodzie¹³. Rzeczą charakterystyczną jest fakt, że zarówno dyrektor generalny FOZZ Grzegorz Żemek, jak i cały skład Rady Nadzorczej FOZZ był związany działalnością agenturalną z PRL-owskimi

⁹ Obliczenia własne na podstawie: *Mały Rocznik Statystyczny 1990*, GUS, Warszawa 1991, s. 232.

¹⁰ G. Wójtowicz, A. Wójtowicz, *Historia monetarna Polski*, Warszawa 2003, s. 190.

¹¹ S. Pangsy-Kania, *Zadłużenie zagraniczne Polski*, Gdańsk 2001, s. 23.

¹² Według dziennikarza śledczego Piotra Wojciechowskiego, który zajmował się badaniem afery FOZZ, na wtórnym rynku polski dług można było kupić za 20% wartości. Zob. wypowiedź Piotra Wojciechowskiego w programie publicystycznym *Bronisław Wildstein przedstawia*, program wyemitowany w TVP 1, 20 lutego 2009 r. Obecnie dostępny na stronie internetowej TVP: <http://vod.tvp.pl/423775/fozz-20-lat-pozniej-25022009>, 20.12.2015.

¹³ Operacjami finansowymi zajmował się powołany w 1983 r. Oddział Y, wchodzący w skład II Zarządu Sztabu Generalnego Wojska Polskiego. Oddział Y składał się z oficerów szkolnych na kursach w Moskwie, podlegających, jak zresztą cały Zarząd II Sztabu Generalnego (wywiad wojskowy), sowieckiemu GRU. Zob. S. Cenciewicz, *Długie ramię Moskwy: wywiad wojskowy Polski Ludowej 1943–1991: (wprowadzenie do syntezy)*, Poznań 2011, s. 345.

służbami wojskowymi (WSW) bądź cywilnymi (SB)¹⁴. W praktyce okazało się, że środki przekazywane na FOZZ, szacowane nawet w miliardach dolarów, zamiast służyć operacji skupywania długu, zostały przeznaczone na inne cele. Prawdopodobnie zostały zdefraudowane, choć pojawiały się także hipotezy, jakoby zostały one przeznaczone na sfinansowanie niejawnych operacji polskiego wywiadu wojskowego.

U schyłku lat 80. XX w. władze PRL zdały sobie sprawę z tego, że ocalić polską gospodarkę przed pogłębiającą się zapaścią może tylko odejście od socjalizmu i rozpoczęcie procesu budowy gospodarki kapitalistycznej. Zakładano, że będzie się to wiązało z pojawieniem się kosztów społecznych. Mogło to doprowadzić do społecznego buntu, w rezultacie którego wzburzone społeczeństwo mogłoby stanowić zagrożenie dla członków nomenklatury PZPR. Z kolei zaniechanie reform, w obliczu pogarszających się warunków życia mieszkańców, również byłoby niebezpieczne dla władz. Czynnikiem, który w istotnym stopniu wpłynął na decyzję kierownictwa PRL, była wiosenno-jesienna fala strajków z roku 1988. Strajki były tłumione wówczas przez przywódcę Solidarności – Lecha Wałęsę. W tej sytuacji 6 lutego 1989 r. rozpoczęły się rozmowy Okrągłego Stołu, negocjacje między stroną rządową a stroną społeczną, reprezentowaną przez kierownictwo Solidarności 5 kwietnia rozmowy zostały zakończone. Postanowiono zorganizować 4 czerwca wybory kontraktowe do Sejmu i Senatu PRL, w których to strona solidarnościowa mogła ubiegać się o 161 z 460 miejsc w Sejmie. Wybory do Senatu były w pełni wolne. Przywódcy PZPR liczyli na to, że uda im się uzyskać 40% ze 161 miejsc w Sejmie oraz 40 ze 100 mandatów senatorskich¹⁵. Wybory w miarodajny sposób zostały wygrane przez przedstawicieli Solidarności. W rezultacie 17 sierpnia 1989 r. zawiązała się koalicja przedstawicieli Solidarności (OKP) z dotychczas pełniącymi rolę satelicką wobec PZPR ugrupowaniami – ZSL i SD. Dzięki temu

¹⁴ S. Cenckiewicz, *FOZZ – matka afer i korupcji*, „Nowe Państwo” 2012, nr 9, s. 18.

¹⁵ J. Urban, *Jajakobyły*, Warszawa 1992, s. 165.

24 sierpnia powstał rząd pierwszego niekomunistycznego premiera Tadeusza Mazowieckiego¹⁶.

We wrześniu na stanowisko ministra finansów i wicepremiera w rządzie Mazowieckiego powołano młodego ekonomistę doktora L. Balcerowicza. W dniach 28 i 29 grudnia 1989 r. Sejm uchwalił pakiet 10 ustaw, wchodzących w skład tzw. planu Balcerowicza. Pakiet reform wszedł w życie z dniem 1 stycznia 1990 r. Pierwszą z tychże reform była Ustawa o gospodarce finansowej przedsiębiorstw państwowych¹⁷. Wprowadzenie jej oznaczało zakończenie praktykowanego do tej pory finansowania nierentownych przedsiębiorstw państwowych ze środków budżetowych. Obok likwidacji gorzej prosperujących fabryk skutkiem jej było zlikwidowanie Państwowych Gospodarstw Rolnych oraz jeszcze mniej rentownych Zespołowych Gospodarstw Rolnych¹⁸. Było to działanie uzasadnione z punktu widzenia ekonomicznego, ale doprowadziło też do długotrwałego bezrobocia 350 tys. byłych pracowników PGR i stało się przyczyną wzrostu poparcia wśród części społeczeństwa dla haseł populistycznych¹⁹.

Kolejne trzy ustawy, tj. Ustawa o prawie bankowym i Narodowym Banku Polskim²⁰, Ustawa o uporządkowaniu stosunków kredytowych²¹, oraz Ustawa o podatku od wzrostu wynagrodzeń²², służyły

¹⁶ A. Dudek, *Reglamentowana rewolucja: rozkład dyktatury komunistycznej w Polsce 1988–1990*, Kraków 2004, s. 121–160, 273–315.

¹⁷ Ustawa o gospodarce finansowej przedsiębiorstw państwowych z dnia 28 grudnia 1989 r., Dz. U. 1989, nr 74, poz. 437.

¹⁸ Dla przykładu, o ile w 1979 r. produkcja czysta netto w gospodarstwach indywidualnych wynosiła 13 582 zł, w PGR-ach 1949 zł, to w ZGR-ach generowała straty na poziomie 10 407 zł. Zob. J. Tittenbrun, *Upadek socjalizmu realnego w Polsce*, Warszawa 1992, s. 41.

¹⁹ *Tereny popegeerowskie wciąż mają 20 proc. bezrobocia*. Pierwszy Portal Rolny (online), <http://www.ppr.pl/wiadomosci/aktualnosci/tereny-popegeerowskie-wciaz-maja-20-proc-bezrobocia-147750>, 27.12.2015.

²⁰ Ustawa o prawie bankowym i Narodowym Banku Polskim z dnia 28 grudnia 1989 r., Dz. U. 1989, nr 74, poz. 439.

²¹ Ustawa o uporządkowaniu stosunków kredytowych z dnia 28 grudnia 1989 r., Dz. U. 1989, nr 74, poz. 440.

²² Ustawa o podatku od wynagrodzeń z dnia 28 grudnia 1989 r., Dz. U. 1989 r., nr 74, poz. 438.

wyhamowaniu, będącej rezultatem polityki gospodarczej poprzedniej ekipy rządowej, hiperinflacji. Szczególnie silne niezadowolenie wśród pracowników przedsiębiorstw państwowych wywoływała ostatnia z wymienionych ustaw, czyli tzw. popiwek. Rzecz sprowadzała się tu do mechanizmu, który miał uniemożliwić dyrekcjom państwowych firm podnoszenie płac, niezależnie od wzrostu wydajności pracy, co pogłębiało wzrost inflacji. Rząd od tej pory miał ustanawiać limit, powyżej którego na każdą złotówkę wzrostu wynagrodzenia nakładano 2 zł podatku. Jeśli zaś limit zostałby przekroczony o 3%, wówczas podnoszenie wynagrodzeń o każdą kolejną złotówkę skutkowałooby koniecznością uiszczenia podatku w wysokości 5 zł. Falę krytyki wywołała też ustawa dotycząca stosunków kredytowych, gdyż w jej ramach wprowadzono tzw. zmienną stopę procentową. W efekcie przedstawiciele rodzącej się klasy średniej (głównie rolnicy), którzy zaciągali kredyty, zmuszeni byli płacić wielokrotnie wyższe odsetki niż początkowo zakładano. Przykładowo dochodziło do tego, że osoba, która brała kredyt na 4% miesięcznie, musiała później spłacać odsetki w wysokości 40% miesięcznie. Celem tej reformy było ściągnięcie z rynku tzw. nawisu inflacyjnego, czyli nadmiernej ilości pieniędzy wyemitowanych przez poprzednie rządy. Faktycznie, na skutek reform Balcerowicza udało się stopniowo wyhamować poziom inflacji. O ile bowiem w 1990 r. wynosiła ona około 600%, to w 1991 r. już tylko 70%. Po 10 latach poziom inflacji obniżył się do 10%, zaś aktualnie, dzięki restrykcyjnej polityce NBP, mamy do czynienia w Polsce z deflacją. Udało się więc rozwiązać problem nadmiernej inflacji. Jednak z drugiej strony, jak już zaznaczono, metoda ściągnięcia nawisu inflacyjnego zastosowana przez L. Balcerowicza negatywnie odbiła się na rentowności indywidualnych polskich gospodarstw rolnych.

W ramach pakietu L. Balcerowicza wprowadzono Ustawę o nowych zasadach opodatkowania²³. Na jej mocy wprowadzono podatek od osób fizycznych. Był to podatek progresywny, w którym przewidziano 4 progi podatkowe: 20%, 30%, 40%, 50%. Prócz tego

²³ Ustawa o nowych zasadach opodatkowania z dnia 28 grudnia 1989 r., Dz. U. 1989, nr 74, poz. 443.

podatku państwo miało uzyskiwać dochody dzięki Ustawie o prawie celnym²⁴. Stawki celne kształtowały się między 0 a 45%. Stawki podatku dochodowego w minionym 25-leciu były systematycznie obniżane. Dziś w przypadku podatku od osób fizycznych mamy dwa progi podatkowe: 18% i 32%.

Kontrowersje wywołała Ustawa o działalności gospodarczej prowadzonej przez inwestorów zagranicznych²⁵. Na jej podstawie inwestorzy zagraniczni mogli wywozić zyski poza granice Polski, a ponadto przedsiębiorstwa zagranicznych inwestorów były zwolnione z płacenia popiwku, co oznaczało uprzywilejowaną dla nich pozycję w zestawieniu z polskimi przedsiębiorstwami państwowymi. Zagraniczni inwestorzy byli natomiast zobowiązani do odsprzedawania państwu dewiz według kursu ustanowionego przez bank centralny. Dewizy były zaś potrzebne polskiemu rządowi do spłacania zaciągniętych w okresie PRL-u zagranicznych kredytów. Pozyskaniu przez państwo zagranicznych walut miała też służyć kolejna ustawa, czyli Ustawa o prawie dewizowym²⁶. W ramach pakietu L. Balcerowicza znalazły się także 2 ustawy dotyczące kwestii związanych z rynkiem pracy. Ustawa o zatrudnieniu²⁷, która znosiła funkcjonujący w PRL-u obowiązek pracy oraz sankcjonowała istnienie bezrobocia, i Ustawa o szczególnych warunkach zwalniania pracowników²⁸, która wprowadzała osłony socjalne dla osób zwalnianych z pracy. Reformy L. Balcerowicza z 1989 r. służyły ustanowieniu zasad gospodarki rynkowej. Miały na celu stłumienie inflacji oraz pozyskanie środków na rzecz spłaty zobowiązań finansowych

²⁴ Ustawa o prawie celnym z dnia 29 grudnia 1989 r., Dz. U. 1989, nr 75, poz. 445.

²⁵ Ustawa o działalności gospodarczej prowadzonej przez inwestorów zagranicznych z dnia 28 grudnia 1989 r., Dz. U. 1989, nr 74, poz. 442.

²⁶ Ustawa z dnia 28 grudnia o zmianie ustawy – Prawo dewizowe, Dz. U. 1989 r., nr 74, poz. 441.

²⁷ Ustawa o zatrudnieniu z dnia 29 grudnia 1989 r., Dz. U. 1989 r., nr 75, poz. 446.

²⁸ Ustawa o szczególnych warunkach zwalniania pracowników z dnia 28 grudnia 1989 r., Dz. U. 1989, nr 4, poz. 19.

wobec zagranicznych wierzycieli Polski. W 1990 r. rozpoczęto kolejny etap reformy, czyli prywatyzację przedsiębiorstw państwowych. 13 lipca 1990 r. Sejm uchwalił Ustawę o prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych²⁹. Od tej pory następuje proces zbywania państwowych firm na rzecz prywatnych podmiotów gospodarczych.

Wielkim fiaskiem zakończył się rozpoczęty w 1993 r. program powszechnego uwłaszczenia³⁰. Zakładał on, że każdy dorosły obywatel otrzyma bon, stwierdzający udział w majątku narodowym. W praktyce zaowocowało to rychłym zbywaniem bonów przez obywateli, co skutkowało upadkiem wielu przedsiębiorstw i spadkiem wartości udziałów.

Proces ekonomicznych przeobrażeń Polski w perspektywie makroekonomicznej

Elementem o fundamentalnym znaczeniu dla procesu transformacji była prywatyzacja państwowych przedsiębiorstw. Według szacunków Europejskiego Banku Odbudowy i Rozwoju udział sektora prywatnego w tworzeniu PKB w latach 1990–2000 zwiększył się z 30 do 60%³¹. Dziesięć lat później sektor prywatny wytwarzał już 75% polskiego PKB³². W latach 1990–2002 sprywatyzowano 6961 państwowych przedsiębiorstw. Oznaczało to zmniejszenie liczby państwowych firm z 8453 do 1411. W konsekwencji udział sektora prywatnego w zatrudnieniu zwiększył się z 45,1% do 75,4%³³. W póź-

²⁹ Ustawa o prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych z dnia 13 lipca 1990 r., Dz. U. 1990, nr 51, poz. 289, 299.

³⁰ Ustawa o narodowych funduszach inwestycyjnych z dnia 30 kwietnia 1993 r., Dz. U. 1993, nr 44, poz. 202.

³¹ M. Jarosz, *Oblicza prywatyzacji*, [w:] *Manowce polskiej prywatyzacji*, red. M. Jarosz, Warszawa 2001, s. 11.

³² A. Olechnowicz, *Białoruś straciła pokolenie*, „Forum Obywatelskiego Rozwoju” 2010, nr 7, s. 13.

³³ J. Wiśniewski, I. Salejko-Szyszczyk, *Wzrost i zmiany strukturalne polskiej gospodarki w okresie transformacji*, [w:] *Czynniki wzrostu gospodarczego*, red. M. Haffer, W. Karaszewski, Toruń 2004, s. 84–86.

niejszych latach proporcje między sektorem prywatnym a publicznym nie uległy znaczącym zmianom.

Tabela 1. Udział sektora prywatnego w PKB w 2007 r. (%)

Państwo	%
Polska	75
Litwa	75
Bułgaria	75
Słowenia	70
Rumunia	70
Łotwa	70
Ukraina	65
Białoruś	25

Źródło: Europejski Bank Odbudowy i Rozwoju (online), <http://www.ebrd.com/country/sector/econo/stats/index.htm>, 20.12.2015.

W tabeli 1 przedstawiono udział sektora prywatnego w wytwarzanym PKB w 2007 r., a więc w czasie gdy osiągnął on w Polsce swój najwyższy poziom. Po pierwsze widzimy, że Polska znalazła się w czołówce państw regionu pod względem postępów prywatyzacji. Po drugie widzimy ogromną różnicę pomiędzy strukturą gospodarczą Polski i Białorusi pod względem struktury własnościowej. Obecnie, obok silnego powiązania białoruskiej gospodarki z uzależnioną od światowych cen surowców energetycznych gospodarką rosyjską, przyczyną dysproporcji w zarobkach Białorusinów i Polaków jest przyjęcie przez Białoruś odmiennego niż w Polsce modelu gospodarczego. W przypadku Białorusi przejawem tak prowadzonej polityki było zaniechanie prywatyzacji państwowych przedsiębiorstw. Może nas zastanawiać w tym kontekście, trudniejsza jeszcze bardziej niż na Białorusi, sytuacja ekonomiczna Ukrainy. Rzeczywiście ilość ukraińskich firm, które po 1991 r. znalazły się w rękach prywatnych, jest daleko większa niż w przypadku Białorusi. Problemem Ukrainy były nieprawidłowości towarzyszące gospodarczym przeobrażeniom. W procesie prywatyzacji w Polsce nie obyło się też bez patologii, choć

ich skala była bez porównania mniejsza, niż u naszych wschodnich sąsiadów. Pod koniec 1989 r. na polecenie rządu T. Mazowieckiego Prokuratura Generalna przedstawiła wyniki badań na temat skali zjawiska określanego mianem uwłaszczenia nomenklatury. Okazało się, że powstałych na skutek uwłaszczenia spółek nomenklaturowych było 1593. W głównej mierze (ponad 1000 osób) ich kierownictwa składały się z byłych dyrektorów, kierowników i głównych księgowych prywatyzowanych przedsiębiorstw³⁴. Liczby te prawdopodobnie jednak nie odzwierciedlają całego zjawiska, bowiem za spółki nomenklaturowe uznaje się jedynie przedsiębiorstwa, które znalazły się w rękach przedstawicieli nomenklatury. Nieznana jest natomiast skala przejmowania na własność prywatyzowanych przedsiębiorstw przez członków rodzin przedstawicieli PRL-owskiego aparatu władzy oraz przez inne osoby związane z nomenklaturą.

Czynnikiem ograniczającym możliwości rozwoju ekonomicznego danego kraju jest wysoki poziom zadłużenia, a więc w konsekwencji konieczność przeznaczania krajowych zasobów finansowych na spłatę zaciągniętych zobowiązań zamiast na pomnażanie krajowego potencjału gospodarczego. W latach 90. wielkość polskiego długu publicznego systematycznie malała. W 2000 r. polski dług wynosił 65,3 mld \$ (36,5% PKB). Po roku 2000 poziom zadłużenia stopniowo wzrastał, osiągając w 2013 r. kwotę 296 mld \$ (55,7% PKB)³⁵. Obsługa długu publicznego w latach 1998–2003 stanowiła 3,1–3,5% PKB³⁶. W okresie późniejszym, do roku 2012 koszt obsługi długu nie przekraczał 3% PKB³⁷.

³⁴ A. Dudek, *Historia polityczna Polski 1989–2012*, Kraków 2013, s. 24.

³⁵ Portal Countryeconomy (online), <http://countryeconomy.com/national-debt/poland>, 27.12.2015.

³⁶ T. Lubińska, S. Franek, *Struktura wydatków budżetu państwa i budżetów samorządu w Polsce*, [w:] *Budżet państwa i samorządów. Decentralizacja – oświata: studium porównawcze*, red. T. Lubińska, Warszawa 2005, s. 15.

³⁷ A. Łaszek, *Ograniczanie wydatków czy podnoszenie podatków? Ocena programu redukcji deficytu 2010–2012*, „Analiza Forum Obywatelskiego Rozwoju” 2012, nr 2, s. 6.

Tabela 2. Bilans 25-lecia transformacji w Polsce na tle krajów regionu. Podstawowe wskaźniki makroekonomiczne

Państwo	Średnioroczny wzrost PKB w latach 1991–2015	PKB na mieszkańca w roku 1990 (Polska =100)	PKB na mieszkańca w roku 2015 (Polska =100)	Średnioroczny poziom akumulacji w latach 1991–2015	Średnioroczny współczynnik kapitałochłonności
Estonia	4,80%	-	109	27,7	5,8
Łotwa	4,30%	-	93,2	25,3	5,9
Polska	4,10%	100	100	20,5	5
Litwa	3,50%	-	106,8	21	6
Słowacja	3,40%	151,8	111,4	26,8	7,9
Bułgaria	2,90%	138,5	70	20,8	7,2
Węgry	2,70%	167,7	98,9	23,4	8,7
Rumunia	2,60%	113,8	78,4	25,4	9,8
Czechy	2,30%	174	119,3	28,9	12,6
Niemcy	1,00%	316,9	178	19,9	19,9
Ukraina	-2,20%	104,8	30,3	22,7	–

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych uzyskanych z Roczników Statystycznych z lat 1991–2015, a także danych uzyskanych ze strony internetowej Międzynarodowego Funduszu Walutowego (online), <http://www.imf.org/external/datamapper/>, 27.12.2015.

W tabeli 2 przedstawiono skumulowane tempo wzrostu gospodarczego Polski na tle innych krajów postsocjalistycznych oraz Niemiec. Jedyne kraje, które wyprzedzały Polskę we wzroście gospodarczym, to Estonia i Łotwa. Jednocześnie wysokie tempo wzrostu PKB Polski towarzyszyło najniższemu poziomowi wskaźnika kapitałochłonności. O ile średnia akumulacja w Estonii wynosiła 27,7%, to w Polsce 20,5% PKB. Jeśli Polska ma stać się w przyszłości liderem wzrostu, musi zwiększyć nakłady inwestycyjne. Rażąco są różnice pod względem rezultatów polityki gospodarczej Polski i Ukrainy. Warto w tym kontekście zwrócić uwagę na pozycje tych dwóch krajów w rankingach wolności gospodarczej. O ile w roku 1995 Polska w rankingu The Heritage Foundation znajdowała się na miejscu 76,

Estonia, a więc kraj będący liderem pod względem dynamiki wzrostu gospodarczego, na miejscu 25, to Ukraina zajmowała 96 pozycję. W ciągu 20 lat Polska awansowała w rankingu na pozycję 42, zaś Estonia osiągnęła poziom ścisłej światowej czołówki, zajmując 8 miejsce. Ukraina w 2015 r., w omawianym rankingu, w zestawieniu 178 krajów zajęła odległą 161 pozycję³⁸.

W środowiskach liberalnych dominuje pogląd, zgodnie z którym istnieje prosta zależność pomiędzy tempem rozwoju gospodarczego a wysokością podatków nakładanych przez państwo. Na podstawie analizy wysokości udziału zarówno dochodów, jak i wydatków Sektora Finansów Publicznych Polski i innych krajów postsocjalistycznych, możemy wysunąć tezę, iż taka prosta zależność nie występuje. Co prawda Estonia, będąca liderem pod względem wzrostu, jest krajem, w którym udział SFP w PKB jest stosunkowo niski (38% w roku 2014), o tyle podobnie niewielki jest udział wydatków SFP w Rumunii (34,9% w roku 2014), której tempo wzrostu PKB znajduje się na niskim poziomie. Nie przekłada się też w prosty sposób na tempo wzrostu gospodarczego poziom deficytu. W latach 1995–2014 średnioroczny poziom deficytu w Bułgarii wynosił zaledwie 0,6% PKB, w Rumunii 3,5%, zaś w Polsce 4,4%³⁹.

Zmiany poziomu życia mieszkańców Polski w latach 1989–2015

W minionym 25-leciu Polska zdołała w znacznym stopniu zmniejszyć dysproporcje pod względem płac nominalnych w stosunku do krajów Zachodu.

³⁸ Strona internetowa The Heritage Foundation (online), <http://www.heritage.org/index/visualize?countries=poland|czechrepublic&src=country>, 27.12.2015.

³⁹ Obliczenia własne na podstawie danych uzyskanych ze strony internetowej Countryeconomy.com. (online), <http://countryeconomy.com/deficit>, 27.12.2015.

Tabela 3. Poziom przeciętnych miesięcznych wynagrodzeń nominalnych brutto, w wybranych krajach w latach 1995 i 2015

Państwo	1995	2015
USA	1737 \$	3580 \$
Wielka Brytania	1523 \$*	3986 \$ **
Niemcy	2266 \$	3854 \$
Hiszpania	1338 \$	2370 \$
Polska	285 \$	1158 \$
Czechy	311 \$	1063 \$

Źródło: Obliczenia własne na podstawie Roczników Statystycznych z lat 1992, 1997, oraz: Total Economy Database, <https://www.conference-board.org/data/economydatabase/index.cfm?id=27762>, *Annual Survey of Hours and Earnings 2013 Provisional Results*, http://www.ons.gov.uk/ons/dcp171778_335027.pdf, 27.12.2015* – dane za rok 1990, ** – dane za rok 2013.

W latach 1995–2015 dystans dzielący Polskę pod względem przeciętnych zarobków mieszkańców, w stosunku do rozwiniętych gospodarek krajów Zachodu, zmniejszył się w stopniu znaczącym. O ile bowiem w 1995 r. średnia polska płaca stanowiła 12,6% wartości średniego wynagrodzenia w Niemczech i 16,4% w stosunku do zarobków amerykańskich, o tyle po 20 latach statystyczny Polak zarabiał już 30% przeciętnego wynagrodzenia w RFN i 32,3% w USA. Podobnie sprawa wygląda w zestawieniu różnic pomiędzy średnią płacą brutto w Polsce i w Hiszpanii. W 1995 r. Polak średnio uzyskiwał dochód na poziomie 21,3% zarobków przeciętnego Hiszpana, zaś w 2015 r. płace w Polsce stanowiły połowę płac hiszpańskich (48%). Płace w Polsce i Czechach znajdują się na porównywalnym poziomie. Uposażenie przeciętnego Polaka znajduje się na niższym poziomie, niż mogłoby to wynikać z różnic między PKB Polski i krajów Zachodu. Jeśli przyjrzymy się kosztom związanym z zatrudnieniem w Polsce na tle innych krajów, dojdziemy do wniosku, że zarobki Polaków osiągają znacznie niższą wartość, niż gdyby udział tychże kosztów w stosunku do PKB był na takim poziomie, jak w przypadku rozwiniętych gospodarek krajów zachodnich⁴⁰. W tabeli 4 przedstawiono dysproporcje w udziale kosztów związanych z zatrudnieniem w stosunku do PKB.

⁴⁰ W. Kieżun, *Patologia transformacji*, Warszawa 2013, s. 260.

Tabela 4. Udział kosztów związanych z zatrudnieniem w PKB

Rok	Polska	Estonia	Czechy	Niemcy	USA	Hiszpania	Wielka Brytania
2014	37,4	46,2	40,2	50,9	52,8	46,9	50,4
2010	37,9	47,3	40,2	49,7	53,3	47,9	52,4
2000	42,9	45,2	40,3	53,8	58,7	50,1	54,6
1995	42,9	56,6	52	53,8	60,9	49,9	54,2

Źródło: Roczniki Statystyczne z lat 1997, 2000, 2011, 2015.

Mamy tu do czynienia z pewną regułą. Stosunkowo ubogie kraje postsocjalistyczne charakteryzuje tendencja spadkowa w sferze udziału kosztów związanych z zatrudnieniem. W latach 1995–2015 obniżył się także udział kosztów pracy w krajach Zachodu, jednakże poziom wynagrodzeń w USA, Niemczech, Hiszpanii oraz w Wielkiej Brytanii jest znacząco wyższy niż w Polsce (co najmniej o 1/3) z powodu wyższego udziału w tych krajach kosztów związanych z zatrudnieniem. Według danych Eurostatu udział płac w PKB jest w Polsce o 10 punktów procentowych niższy niż w przypadku średniej Unii Europejskiej⁴¹. Z jednej strony zwolennicy rozwiązań liberalnych w gospodarce mogą podkreślać, że świadczy to o atrakcyjności polskiego rynku dla potencjalnych inwestorów, z drugiej zaś dla przedstawicieli środowisk zabiegających o ochronę praw socjalnych sytuacja ta stanowi argument na rzecz tezy o wycisku pracowników czy wręcz o neokolonialnym charakterze gospodarek państw postsocjalistycznych.

Wzrost poziomu płac nominalnych, jak i realnych w latach 1990–2015 odbywał się w Polsce przy jednoczesnym zmniejszeniu liczby godzin przepracowanych przez pracowników. Niemniej jednak zmniejszenie liczby godzin pracy jest na przełomie ostatnich dekad zjawiskiem w świecie dość powszechnym. W Polsce liczba godzin przepracowanych średniorocznie zmalała w ostatnim ćwierćwieczu z 2110 do 2039 (spadek o 39 godzin), w Niemczech w tym czasie

⁴¹ A. Zybortowicz, M. Gurtowski, R. Sojak, *Państwo Platformy: bilans zamknięcia*, Warszawa 2015, s. 51.

odnotowano zmniejszenie liczby godzin pracy z 1583 do 1372 (o 211 godzin mniej). Ilość godzin, jaką przepracowywano statystycznie w Polsce w 2015 r., przeciętny Niemiec przepracowywał w roku 1966. Polacy pracowali najdłużej wśród wszystkich narodów zamieszkujących nasz region zarówno w 1990 r., jak i w 2015 r. Liczba godzin przepracowanych rocznie przez statystycznego Czecha uległa w tym okresie zmniejszeniu z 1889 do 1780 (o 109 godzin mniej)⁴². Tak więc pod względem wzrostu wydajności pracy Polska nie odnotowała tak korzystnego rezultatu, jak w przypadku wzrostu PKB czy płac nominalnych.

Wydajność pracy mierzona jest na dwa sposoby: jako PKB realne dzielone przez liczbę pracowników lub jako PKB realne dzielone przez liczbę przepracowanych rocznie godzin. Jeśli podzielimy realne PKB przez średnią liczbę godzin przepracowanych przez poszczególne kraje, uzyskamy za rok 2015 następujące wyniki: USA – 67 \$, Niemcy – 64 \$, Hiszpania – 51 \$, Wielka Brytania – 50 \$, Czechy – 35 \$, Estonia – 32 \$, Polska – 30 \$⁴³.

Możliwości zmniejszenia dysproporcji dzielących polską gospodarkę od gospodarek krajów zachodnich dostrzegane są obecnie w polityce nastawionej na innowacje. Elementem uznawanym za kluczowy dla poprawy innowacyjności jest zaś wysoki poziom nakładów zarówno środków publicznych, jak i inwestycji w sferze badawczo-rozwojowej ponoszonych przez przedsiębiorstwa prywatne. W 2002 r. pod tym względem sytuacja nie wyglądała dla Polski najlepiej: „Kiedy porównuje się stopień finansowania sfery B+R przez przedsiębiorstwa – a więc zaangażowanie się producentów w tworzenie podstaw wzrostu innowacyjności gospodarki – widoczny jest daleki dystans nie tylko dzielący Polskę od krajów członkowskich Unii Europejskiej, ale także dopiero do niej kandydujących [...]”. Niskie możliwości osiągnięcia konkurencyjnego poziomu innowacyj-

⁴² Total Economy Database (online), <https://www.conference-board.org/>, 27.12.2015.

⁴³ The Conference Board, Labor productivity per hour worked in 2014 US\$ (converted to 2014 price level with updated 2011 PPPs) (online), <https://www.conferenceboard.org/data/economydatabase/index.cfm?id=27762>, 27.12.2015.

ności gospodarki skutkują niewątpliwie obniżającym się poziomem wydajności pracy w Polsce w relacji do innych gospodarek⁴⁴.

Po kilkunastu latach, pod względem ponoszonych nakładów na działalność B+R, Polska w dalszym ciągu w znacznym stopniu ustępuje zarówno krajom Zachodu, jak i krajom postsocjalistycznym. W 2013 r. udział środków przeznaczonych na badania i rozwój w Polsce wynosił w stosunku do PKB 0,87%. Dla Estonii i Czech nakłady te wynosił odpowiednio 1,74% i 1,91% i były wyższe niż udział inwestycji w tym zakresie ponoszony przez Wielką Brytanię (1,63%) i Hiszpanię (1,24%). Bez porównania większy był udział środków przeznaczonych na działalność B+R w USA (2,73%) i w Niemczech (2,85%). Środki przeznaczone na badania i rozwój w przeliczeniu na mieszkańca wynosiły: w USA 1444 \$, w Wielkiej Brytanii 622 \$, w Czechach 553 \$, zaś w Polsce zaledwie 206 \$. W efekcie liczba osób zatrudnionych w sferze działalności badawczo-rozwojowej wynosiła: w Niemczech ponad 600 tys., w Wielkiej Brytanii 360 tys., zaś w Polsce zaledwie 94 tys. W czterokrotnie mniejszych od Polski pod względem liczby ludności Czechach w działalności B+R zatrudnionych jest 62 tys. osób⁴⁵.

Największą bolączką minionego 25-lecia w III RP jest nierozwiązany do tej pory problem wysokiego poziomu bezrobocia. Po raz pierwszy odnotowano bezrobocie w styczniu 1990 r. Wynosiło ono wówczas 0,3%. Rok później było to już 6,6%. W kolejnych latach liczba osób bezrobotnych przekraczała, już 10%. Szczególnie fatalne pod tym względem były lata 2002–2004, kiedy to liczba osób poszukujących pracy przekraczała 20%. W latach 2013–2015 odnotowano systematyczny spadek bezrobocia. W listopadzie 2015 r. GUS szacował stopę bezrobocia na poziomie 9,8%⁴⁶. Problem bezrobocia

⁴⁴ E. Okoń-Horodyńska, *Czy Polska ma perspektywiczną politykę innowacyjną?*, [w:] *Rozwój polskiej gospodarki: perspektywy i uwarunkowania*, red. G. Kołodko, Warszawa 2002, s. 177–178.

⁴⁵ *Rocznik Statystyczny 2015*, GUS, Warszawa 2015, s. 806.

⁴⁶ Strona internetowa Głównego Urzędu Statystycznego (online), <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/rynek-pracy/bezrobocie-rejestrowane/stopa-bezrobocia-w-latach-1990-2015,4,1.html>, 27.12.2015.

w sposób szczególnie dotkliwy dotyczył ludzi młodych, wchodzących na rynek pracy.

W statystykach III RP zróżnicowanie między zarobkami obywateli nie ulegało poważniejszym zmianom. Według danych GUS w latach 2002–2014 mediana płacy brutto stanowiła od 79,2% do 82% płacy średniej. W październiku 2014 r. średnia płaca wynosić miała 4107,72 zł brutto. Dochody brutto 10% najlepiej uposażonych w omawianym okresie przewyższały płacę średnią od 165,1% do 168,4%. Z kolei 10% najuboższych w latach 2002–2014 w stosunku do płacy średniej zarabiało w różnych okresach od 40,4% do 41,8%⁴⁷. Trzeba w tym miejscu zaznaczyć, że statystyki GUS dotyczą firm zatrudniających powyżej 9 pracowników. Statystyki GUS nie uwzględniają osób niezatrudnionych na umowę o pracę, a także pracowników administracji publicznej⁴⁸. Tymczasem w 2014 r. w firmach zatrudniających poniżej 9 pracowników zatrudnionych było 1,2 mln osób. Średnia płaca w tej grupie wynosiła wówczas zaledwie 2257 zł brutto⁴⁹. Z kolei wśród 3,4 mln osób zatrudnionych w sektorze publicznym średnie wynagrodzenie wynosiło 4371 zł. Przeciętna emerytura w 1989 r. wynosiła 50% średniej płacy. W 1990 r. – 65%. W latach 90. poziom przeciętnej emerytury w stosunku do średniego wynagrodzenia wahał się między 75–65%⁵⁰. W 2014 r. średnia emerytura wynosiła 2033 zł brutto, a więc stanowiła około

⁴⁷ Główny Urząd Statystyczny, *Struktura wynagrodzeń według zawodów w październiku 2014 r.*, Warszawa, 11 grudnia 2015 r. (online), <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/rynek-pracy/pracujacy-zatrudnieni-wynagrodzenia-koszty-pracy/struktura-wynagrodzen-wedlug-zawodow-w-pazdzierniku-2014-r-,5,4.html>, 27.12.2015.

⁴⁸ *Średnia krajowa. Co trzeba o niej wiedzieć?*, „Newsweek” 22.03.2013. (online), <http://biznes.newsweek.pl/srednia-krajowa--co-trzeba-o-niej-wiedziec,102716,1,1.html>, 27.12.2015.

⁴⁹ *Wiemy, ile płacą mikroprzedsiębiorcy. Średnio 1,6 tys. na rękę*, „Bankier” 15.10.2015 r. (online), <http://www.bankier.pl/wiadomosc/Wiemy-ile-placa-mikroprzedsiębiorcy-Srednio-1-6-tys-na-reke-7281712.html>, 20.12.2015.

⁵⁰ S. Gomułka, *Transformacja gospodarczo-społeczna 1989–2014 i współczesne wyzwania*, „Nauka” 2014, nr 3, s. 11.

55% średniego wynagrodzenia⁵¹. W przyszłości prawdopodobnie dojdzie do drastycznego obniżenia wysokości przeciętnej emerytury w stosunku do średniej płacy ze względu na proces starzenia się polskiego społeczeństwa oraz funkcjonowanie tzw. systemu umowy pokoleniowej.

Tabela 5. Stosunek płacy minimalnej do średniego wynagrodzenia w Polsce w latach 1970–2014

Rok	Średnia krajowa	Płaca minimalna	Minimalna/ Średnia
1970	2 235,00 zł	1 000,00 zł	44,70%
1977	4 596,00 zł	1 400,00 zł	30,50%
1986	24 095,00 zł	5 400,00 zł	22,40%
1988	53 090,00 zł	9 000,00 zł	17,00%
1994	532,80 zł	220,00 zł	41,30%
2000	1 923,81 zł	700,00 zł	36,40%
2014	3 783,46 zł	1 680,00 zł	42,00%

Źródło: NBP, GUS.

Na podstawie danych zamieszczonych w tabeli 5 możemy stwierdzić, że w istocie rzeczy niespójne w zestawieniu z twardymi danymi ekonomicznymi stają się twierdzenia o mniejszej dysproporcji w zarobkach w okresie PRL niż w III RP.

Oprócz uzyskiwanych dochodów o sytuacji materialnej Polaków świadczy wielkość zgromadzonego majątku. W raporcie Global Wealth Databook z 2013 r. zostały opublikowane wartości zgromadzonych prywatnych majątków obywateli. W tabeli 6 znajduje się zestawienie wartości majątków w krajach postsocjalistycznych, w tym w Polsce.

⁵¹ *Rocznik Statystyczny 2015...*, s. 287.

Tabela 6. Wielkość majątku netto gospodarstw domowych w krajach Europy Środkowej (dane z roku 2012)

Kraj	Liczba osób dorosłych (mln)	Średnia wartość majątku na 1 dorosłego (w USD)	Mediana wartości majątku na 1 dorosłego (USD)	Wielkość mediany jako % średniej	Globalna wartość majątku (USD)
Słowenia	1,655	64067	44932	70%	106 mld
Czechy	8,437	44975	15541	35%	380 mld
Estonia	1,055	33701	15724	47%	36 mld
Węgry	7,915	28379	14069	50%	225 mld
Słowacja	4,303	27224	20740	76%	117 mld
Polska	30,225	26056	9109	35%	790 mld
Łotwa	1,787	24285	11338	47%	43 mld
Litwa	2,537	23411	10635	45%	59 mld
Bułgaria	5,991	16818	8825	52%	101 mld
Rumunia	16,692	14044	5137	37%	230 mld

Źródło: Global Wealth Databook 2013, s. 98–101, <http://www.international-adviser.com/ia/media/Media/Credit-Suisse-Global-Wealth-Databook-2013.pdf>, 27.12.2015.

Jak widzimy, Polacy na tle przedstawicieli innych nacji regionu dysponują majątkiem wartości przeciętnej. Są wyraźnie bogatsi od Rumunów czy Bułgarów, ale też zdecydowanie biedniejsi niż Czesi czy Słowenci. Na szczególną uwagę zasługuje zestawienie mediany wartości majątku w stosunku do średniej. Im stosunek jest mniejszy, tym mamy do czynienia z mniejszą dysproporcją pod względem wartości posiadanych dóbr. Polska z tego punktu widzenia na tle regionu zalicza się do krajów o największych różnicach.

Na koniec analizy dotyczącej efektów 25-lecia polskiej transformacji warto przyrzeć się indywidualnym odczuciom Polaków w tej sprawie. W świetle wyników badań socjologicznych Polacy u schyłku lat 80. XX w. w znacznej większości opowiadali się za odrzuceniem socjalizmu. W 1985 r. w badaniach sondażowych poparcie dla sektora prywatnego deklarowało 53% badanych, zaś w 1988 r. już 73%. W latach 1984–1988 spadła liczba zwolenników rozbudowa-

nych świadczeń socjalnych z 80% do 65%⁵². W świetle badań CBOS w momencie wdrażania reform plan Balcerowicza cieszył się wśród Polaków relatywnie wysokim poparciem. W listopadzie 1989 r. 30,8% ankietowanych wyrażało poparcie dla programu reform. Przeciwno jego realizacji opowiadało się zaledwie 3,1% badanych. W styczniu 1990 r. liczba zwolenników reform wzrosła do 41,5%, zaś przeciwników do 8,5%⁵³. Jeśli idzie o subiektywne oceny skutków przemian, możemy posłużyć się wynikami badań na temat odczuwanych materialnych warunków życia ludności. W badaniach z 1989 r. 10% respondentów pozytywnie oceniało swoje warunki materialne, zaś niezadowolonych było 40%⁵⁴. W 2014 r. tendencje odwróciły się, 40% badanych wyrażało zadowolenie z materialnych warunków życia, 12% było niezadowolonych. Zarówno w 1989 r., jak i w 2014 r. liczba osób oceniających swoje warunki życia jako ani dobre, ani złe stanowiła około 50% badanej populacji⁵⁵. W badaniach przeprowadzonych w 2015 r., dotyczących oceny aktualnej sytuacji gospodarczej kraju, wśród Polaków dominują nastroje pesymistyczne – 37% Polaków ocenia, że sytuacja kraju obecnie jest zła, z kolei 21% respondentów deklaruje zadowolenie ze stanu ekonomicznego Polski. Niemniej jednak nastroje w takich krajach, jak Węgry czy Czechy wypadają mniej korzystnie – 18% Czechów i tylko 7% Węgrów pozytywnie ocenia kondycję gospodarczą własnych krajów. Przeciwnego zdania jest 42% Czechów i aż 55% Węgrów⁵⁶.

⁵² A. Dudek, *Reglamentowana rewolucja. Rozkład...*, s. 39.

⁵³ Centrum Badania Opinii Społecznej, *Społeczna ocena i przewidywane następstwa programu Balcerowicza*, Warszawa, styczeń 1990, s. 3.

⁵⁴ W badaniach z lipca 1990 r. 73,9% badanych własną sytuację materialną ocenia jako złą. Zaledwie 4,5% badanych własne warunki materialne ocenia jako dobre. Jednocześnie między marcem a lipcem 1990 r. rośnie z 21,4% do 33,4% liczba osób, które deklarują, że sprawy w kraju idą w złym kierunku. Zob. Centrum Badania Opinii Społecznej, *Nastroje społeczne w lipcu 90*, Warszawa, lipiec 1990, s. 6–7.

⁵⁵ Centrum Badania Opinii Społecznej, *Oceny sytuacji materialnej i warunków materialnych po roku 1989*, Warszawa, maj 2014, s. 10.

⁵⁶ Centrum Badania Opinii Społecznej, *Oceny i prognozy sytuacji gospodarczej oraz warunków materialnych gospodarstw domowych w Polsce, Czechach, na Słowacji i na Węgrzech*, Warszawa, marzec 2015, s. 3.

Wnioski końcowe

Sytuację gospodarczą w Polsce w latach 1989–2015 charakteryzowały zarówno zjawiska pozytywne, jak i negatywne. Od 1992 r. mamy do czynienia ze stałym wzrostem gospodarczym. Polska stosunkowo szybko, w zestawieniu z innymi krajami postsocjalistycznymi, wyszła z recesji początku lat 90. Zaś w późniejszych latach polskiej gospodarce towarzyszył stały wzrost PKB. Udało się uniknąć recesji w 2009 r., co także wpłynęło na ogólny bilans gospodarczego wzrostu. Reformy z początku lat 90. realizowane były w warunkach wyjątkowo trudnych. Po pierwsze na skutek niewypłacalności ZSRR, który był wówczas głównym partnerem handlowym Polski, spadły wpływy z eksportu. Po drugie Polska musiała zmagać się z wysokim poziomem zobowiązań finansowych zaciągniętych w okresie PRL. Stąd pojawiło się faworyzowanie kapitału zagranicznego, dzięki któremu rząd mógł uzyskać dewizy na obsługę długu. Po trzecie Polska zmagала się z hiperinflacją. Po rozwiązaniu tych problemów podstawowym zadaniem dla kolejnych rządów była prywatyzacja przedsiębiorstw państwowych. W procesie prywatyzacji nie obyło się bez elementów, które oceniane były krytycznie (uwłaszczenie nomenklatury, wyprzedaż majątku narodowego za niewielkie pieniądze, faworyzowanie kapitału zagranicznego). Płace Polaków w analizowanym okresie systematycznie rosły. Zmniejszała się dysproporcja w stosunku do zarobków mieszkańców Zachodu. Nie doszło też, wbrew potocznym opiniom, do wyraźnego rozwarstwienia pod względem dochodów, choć występują w Polsce znaczne dysproporcje pod względem wielkości posiadanego majątku. Jeśli aktualne tendencje wzrostu gospodarczego utrzymają się w najbliższych dekadach, Polska ma szanse osiągnąć poziom zbliżony do państw Zachodu.

Bibliografia

Balcerowicz L., *Socjalizm, kapitalizm, transformacja – szkice z przełomu epok*, Warszawa 1997.

- Bronisław Wildstein przedstawia (online), <http://vod.tvp.pl/423775/fozz-20-lat-pozniej-25022009>, 20.12.2015.
- Cenckiewicz S., *Długie ramię Moskwy: wywiad wojskowy Polski Ludowej 1943–1991: (wprowadzenie do syntezy)*, Poznań 2011.
- Cenckiewicz S., *FOZZ – matka afer i korupcji*, „Nowe Państwo” 2012, nr 9.
- Centrum Badania Opinii Społecznej, *Nastroje społeczne w lipcu 90*, Warszawa 1990.
- Centrum Badania Opinii Społecznej, *Oceny i prognozy sytuacji gospodarczej oraz warunków materialnych gospodarstw domowych w Polsce, Czechach, na Słowacji i na Węgrzech*, Warszawa 2015.
- Centrum Badania Opinii Społecznej, *Oceny sytuacji materialnej i warunków materialnych po roku 1989*, Warszawa 2014.
- Centrum Badania Opinii Społecznych, *Społeczna ocena i przewidywane następstwa programu Balcerowicza*, Warszawa 1990.
- Countryeconomy (online), <http://countryeconomy.com/national-debt/poland>, 27.12.2015.
- Countryeconomy (online), <http://countryeconomy.com/trade/exports/poland>, 27.12.2015.
- Dudek A., *Historia polityczna Polski 1989–2012*, Kraków 2013.
- Dudek A., *Reglamentowana rewolucja: rozkład dyktatury komunistycznej w Polsce 1988–1990*, Kraków 2004.
- Global Wealth Databook 2013 (online), <http://www.international-adviser.com/ia/media/Media/Credit-Suisse-Global-Wealth-Databook-2013.pdf>, 27.12.2015.
- Główny Urząd Statystyczny, *Mały Rocznik Statystyczny 1990*, Warszawa 1991.
- Główny Urząd Statystyczny, *Rocznik Statystyczny 1991*, Warszawa 1991.
- Główny Urząd Statystyczny, *Rocznik Statystyczny 2015*, Warszawa 2015.
- Główny Urząd Statystyczny, *Stopa bezrobocia w latach 1990–2015 (online)*, <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/rynek-pracy/bezrobocie-rejestrowane/stopa-bezrobocia-w-latach-1990-2015,4,1.html>, 27.12.2015.
- Główny Urząd Statystyczny, *Struktura wynagrodzeń według zawodów w październiku 2014 r.*, (online), <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/rynek-pracy/pracujacy-zatrudnieni-wynagrodzenia-koszty-pracy/struktura-wynagrodzen-wedlug-zawodow-w-pazdzierniku-2014-r,5,4.html>, 27.12.2015.
- Gomułka S., *Transformacja gospodarczo-społeczna 1989–2014 i współczesne wyzwania*, „Nauka” 2014.
- Jarosz M., *Oblicza prywatyzacji*, [w:] *Manowce polskiej prywatyzacji*, red. Jarosz M., Warszawa 2001.
- Kieżun W., *Patologia transformacji*, Warszawa 2013.
- Lubińska T., Franek S., *Struktura wydatków budżetu państwa i budżetów samorządu w Polsce*, w: *Budżet państwa i samorządów. Decentralizacja – oświata: studium porównawcze: praca zbiorowa*, red. T. Lubińska, Warszawa 2005.

- Łaszek A., *Ograniczanie wydatków czy podnoszenie podatków? Ocena programu redukcji deficytu 2010–2012*, „Analiza Forum Obywatelskiego Rozwoju” 2012, nr 2.
- Okoń-Horodyńska E., *Czy Polska ma perspektywiczną politykę innowacyjną ?*, [w:] *Rozwój polskiej gospodarki: perspektywy i uwarunkowania*, red. G. Kołodko, Warszawa 2002.
- Olechnowicz A., *Białoruś straciła pokolenie*, „Forum Obywatelskiego Rozwoju” 2010, nr 7.
- Pangsy-Kania S., *Zadłużenie zagraniczne Polski*, Gdańsk 2001.
- Sadowski: *Wprowadźmy ustawę Wilczka*, „Wprost” (online), <http://www.wprost.pl/ar/148698/Sadowski-wprowadzmy-ustawe-Wilczka/>, 31.11.2015.
- Średnia krajowa. *Co trzeba o niej wiedzieć?*, „Newsweek” (online), <http://biznes.newsweek.pl/srednia-krajowa--co-trzeba-o-niej-wiedziec,102716,1,1.html>.
- Tereny popegeerowskie wciąż mają 20 proc. bezrobocie. Pierwszy Portal Rolny*, (online), <http://www.ppr.pl/wiadomosci/aktualnosci/tereny-popegeerowskie-wciaz-maja-20-proc-bezrobocie-147750>, 27.12.2015.
- Tittenbrun J., *Upadek socjalizmu realnego w Polsce*, Warszawa 1992.
- The Conference Board, *Labor productivity per hour worked in 2014 US\$ (converted to 2014 price level with updated 2011 PPPs)* (online), <https://www.conferenceboard.org/data/economydatabase/index.cfm?id=27762>, 27.12.2015.
- The Heritage Foundation (online), <http://www.heritage.org/index/visualize?countries=poland|czechrepublic&src=country>, 27.12.2015.
- Total Economy Database (online), <https://www.conference-board.org/>, 27.12.2015.
- Urban J., *Jajakobyły*, Warszawa 1992.
- Ustawa o działalności gospodarczej prowadzonej przez inwestorów zagranicznych z dnia 28 grudnia 1989 r., Dz. U. 1989, nr 74, poz. 442.
- Ustawa o działalności gospodarczej z dnia 23 grudnia 1988 r., Dz. U. 1988 nr 41, poz. 324.
- Ustawa o gospodarce finansowej przedsiębiorstw państwowych z dnia 28 grudnia 1989 r., Dz. U. 1989, nr 74, poz. 437.
- Ustawa o narodowych funduszach inwestycyjnych z dnia 30 kwietnia 1993 r., Dz. U. 1993, nr 44, poz. 202.
- Ustawa o nowych zasadach opodatkowania z dnia 28 grudnia 1989 r., Dz. U. 1989, nr 74, poz. 443.
- Ustawa o podatku dochodowym od osób prawnych z dnia 31 stycznia 1989 r., Dz. U. 1989, nr 3, poz. 12.
- Ustawa o podatku od wynagrodzeń z dnia 28 grudnia 1989 r., Dz. U. 1989, nr 74, poz. 438.
- Ustawa o prawie bankowym i Narodowym Banku Polskim z dnia 28 grudnia 1989 r., Dz. U. 1989, nr 74, poz. 439.
- Ustawa o prawie celnym z dnia 29 grudnia 1989 r., Dz. U. 1989, nr 75, poz. 445.

- Ustawa o prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych z dnia 13 lipca 1990 r., Dz. U. 1990, nr 51, poz. 289, 299.
- Ustawa o szczególnych warunkach zwalniania pracowników z dnia 28 grudnia 1989 r., Dz. U. 1989, nr 4, poz. 19.
- Ustawa o uporządkowaniu stosunków kredytowych z dnia 28 grudnia 1989 r., Dz. U. 1989, nr 74, poz. 440.
- Ustawa o zatrudnieniu z dnia 29 grudnia 1989 r., Dz. U. 1989 r., nr 75, poz. 446.
- Ustawa – Prawo bankowe z dnia 31 stycznia 1989 r., Dz. U. 1989, nr 4, poz. 21, 22.
- Ustawa z dnia 28 grudnia o zmianie ustawy – Prawo dewizowe, Dz. U. 1989, nr 74, poz. 441.
- Wiemy, ile płacą mikroprzedsiębiorcy. Średnio 1,6 tys. na rękę, „Bankier” (online), <http://www.bankier.pl/wiadomosc/Wiemy-ile-placa-mikroprzedsiębiorcy-Srednio-1-6-tys-na-reke-7281712.html>, 20.12.2015.
- Wiśniewski J., Salejko-Szyszczyk I., *Wzrost i zmiany strukturalne polskiej gospodarki w okresie transformacji*, [w:] *Czynniki wzrostu gospodarczego*, red. M. Haffer, W. Karaszewski, Toruń 2004.
- Wójtowicz G., Wójtowicz A., *Historia monetarna Polski*, Warszawa 2003.
- Zybertowicz A., Gurtowski M., Sojak R., *Państwo Platformy: bilans zamknięcia*, Warszawa 2015.

Analysis and evaluation of the economic achievements of Polish in the years 1989–2015

Summary: The article presents a brief overview of the balance of the effects of the economic transformation in Poland, in the last 25 years. The text of the article consists of three parts. Firstly, a brief description of the circumstances of the legislation constituting the foundation for the construction of a capitalist economy in Poland. The second part is to present Polish macroeconomic indicators compared to selected other countries. The third part is the presentation of data on the impact of economic development on the Polish living standards of the country. On the basis of this analysis conclusions were drawn. They concern the Polish economic growth compared to other post-socialist countries, and the material situation of the Polish population.

Keywords: transformation, privatisation, unemployment, public debt, wages, economy.